

Jan III. z Rožmberka
1484–1532
Generální převor johanitského řádu v Čechách
a vladař rožmberského domu

Simona Kotlárová

České Budějovice
2010

Věnováno mamince.

Navis Christianorum oppugnatur per viginti triremes Turcorum.

SIMONA KOTLÁROVÁ

JAN III. Z ROŽMBERKA

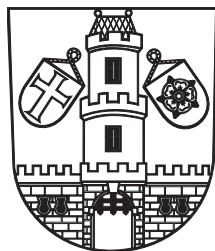
1484–1532

GENERÁLNÍ PŘEVOR JOHANITSKÉHO
ŘÁDU V ČECHÁCH A VLADAŘ
ROŽMBERSKÉHO DOMU

OBSAH

Vydání knihy finančně podpořilo město Strakonice.

Vyobrazení na obálce: Pečeť Jana III. z Rožmberka, přivěšená na listině z 3. listopadu 1526.

NA Praha, fond ŘM, české velkopřevorství (1085–1526), sign. XLVII Prad142bIII,
inv. č. 2324. Foto: © Bohumír Němec 2010.

Vyobrazení na str. 4: Střetnutí řádových lodí s flotilou tureckých galér.

© PhDr. Simona Kotlářová, Ph.D.

Lektoroval: prof. PhDr. Jaroslav Čechura, DrSc.

PhDr. Robert Šimůnek, Ph.D.

© 2010 vydal Bohumír NĚMEC – VEDUTA, nakladatelství a vydavatelství

ISBN 978-80-86829-59-3

Úvod	9
Řádová terminologie	11
Johanitský řád na pozadí evropských a českých dějin	15
Krátké uvedení do historie rožmberského rodu a jeho majetkového a správního vývoje	27
Vztah Rožmberků k církevním institucím	37
Jan III. a jeho působení v řádu	44
Janův nástup do funkce generálního převora johanitského řádu v Čechách, vliv rodu na jeho zvolení	45
Filip Flachperger, doktor dekretů, Mikuláš Sedlitz a Mikuláš Hertvík jako Janovi zástupci ve styku s Rhodem	49
Vztah generálních převorů k místu jejich původu a vliv na jejich itinerář	53
Strakonická komenda jako sídlo generálních převorů a správa města johanity	54
Komendy za převorátu Jana III.	63
Zisk mailberského panství a vztahy generálních převorů s panovníky	68
Reformace a její vliv na situaci řádu v zahraničí	71
Reformace ve Slezsku	73
Reformace v Kadani	74
Reformace v Horní Lužici a v Kladsku – a Jednota bratrská ve Volyni	75
Proti Turkům na Rhodu a v Evropě	77
Vykupování zastavených majetků řádu za Jana a jeho předchůdců	82
Hospodářská situace řádu za Janova převorátu	86
Charitativní funkce řádu za Janova převorátu a za jeho předchůdců	91
Řádové pečeti Jana III. z Rožmberka	93

Jan III., správce rodového majetku	96
Otec a strýc	99
Vztahy se strýcem	100
Boj o rožmberské dědictví	101
Vztahy s bratry	108
Vztahy se Zdeňkem Lvem z Rožmitálu	111
Jan krajským hejtmanem	113
Rybníkářství za Janova vladaření	116
Dolování a ražba mincí za Janova vladaření	120
Jan správcem rožmberského dominia	125
Závěr	134
Poznámky	140
Rodokmen Rožmberků (zjednodušený)	180
Seznam zkratk	181
Seznam pramenů a literatury	183
Seznam příloh a vyobrazení	193
Rejstříky	198
Resume	218

Úvod

O dějinách johanitského řádu již bylo napsáno mnoho, zejména v zahraničí. Česká historická obec se dosud tomuto řádu věnovala spíše z pohledu hospodářského; a pokud se zabývala jednotlivými představiteli řádu, tak to byly osobnosti, které lze zahrnout do období poloviny 15. století. Chybí zde osobnosti z doby následující, zejména jagellonské, a z doby nástupu Habsburků. Tuto mezeru se snaží částečně zaplnit práce o nejvyšším představiteli johanitského řádu na našem území, Janovi III. z Rožmberka. Je to postava, která prožila většinu svého života za vlády Jagellonců, ale zažila také nástup Ferdinanda I. Habsburského a s tím i nové poměry v zemi.

Záměr představit Jana III. z Rožmberka je úloha nelehká, neboť je to postava, která zdaleka nedosáhla významu svého prastrýce Jošta II., biskupa vratislavského a generálního převora johanitů, nebo Oldřicha II., Petra I., Voka I. a Vítka z Prčice. Naopak – Jan se vyskytoval jen v pozadí veškerého dění v zemi i v řádu, přesto však byl součástí tohoto dění. Žil v době, kdy se na politickém poli vyskytovaly mocnější postavy, jako např. Zdeněk Lev z Rožmitálu, nebo i jeho strýc Petr IV. On však nechtěl ovlivnit toto dění, jen „žil svou dobu“ a zaujímal postoj jako Rožmberk a jako generální převor.

Právě prostřednictvím této osoby můžeme nahlédnout do složité etapy johanitského řádu, do složité doby proměny českých stavů a vlády v zemi. Vždyť každý historik ví, že doba poděbradská a doba jagellonská, stejně jako doba nástupu Habsburků na český trůn, jsou v českých dějinách etapy zcela průlomové. A stojí za zamýšlení, jak tyto průlomy mohl vnímat člen předního českého rodu, jehož sláva již v té době pomasínala, člen a nejvyšší představitel jednoho z nejprestižnějšího řádu v zemi, jehož prestiž již nedosahovala onoho lesku rytířské módy z dob, kdy se tato móda v českých zemích objevila.

Janovy osobní a vnitřní postoje lze však poznat jen prostřednictvím pramenů, které nelze chápat ani jako memoáry, ani jako deníky (apod). Písemné záznamy nevyprávějí otevřeně a jasně o jeho pohledech na dění kolem něj. Naopak. Janovy postoje je nutné odhalovat v pramelech, které vznikaly z oficiálních důvodů, ve vyjádřeních, do nichž se promítá historie jeho rodu a náboženského smýšlení. A pro pochopení vývoje situace je nejdříve nutné použít retrospektivního pohledu na danou problematiku, nebo v některých případech nastínit i vývoj situace po Janově smrti.

K poznání detailních okolností kolem tzv. boje o rožmberské dědictví posloužily listy Zdeňka Lva z Rožmitálu, které zasílal nejen samotnému Janovi, ale také o Janovi psal jiným svým přátelům. Tyto listy jsou otištěny v jednotlivých dílech Archivu českého.

Při zhodnocení stavu dochovaných pramenů týkajících se osobnosti Jana III. nelze bohužel použít biografickou metodu používanou v sociologii a antropologii ani jinou než komparativní metodu. Jeho osobnost však nabízí i další možnosti uchopení tématu: lze se zaměřit, mimo jiné, také na jeho působení ve funkci vladaře rožmberského domu, vysledovat, do jaké míry bylo jeho působení v řádu ovlivněno rodovými vazbami – na rozdíl od jeho předchůdců i následovníků ve funkci generálního převora. Jelikož zahraniční literatura se osobnostem v řádu a jejich vztahu k rodové tradici nevěnuje, není možné v této oblasti provést komparaci. Schází tu však i práce na poli české historiografie.

Nelze tu totiž jednat (činy) Jana III. jen izolovaně popsat ani se je snažit pochopit, aniž by v práci byly nastíněny dějiny johanitského řádu u nás a v zahraničí. Historii řádu v českých zemích nebylo jednoduché spojit s obecnou historií johanitů. K tomuto spojení bylo vhodné přikročit vzhledem k potřebě začlenit v dalších kapitolách Jana III. jako člena nadnárodní církevní organizace do dění v řádu v Evropě i Středomoří. Stejně tak nelze psát o této osobě, aniž by v práci nebyl postaven politický a hospodářský rozmach rodu, postoje rodových příslušníků k církvi a církevním otázkám, k panovníkovi a k ostatní šlechtě, což je jistou specifikou v českém prostředí. Proto je monografie rozdělena na tematické kapitoly pojednávající o výše zmíněných aspektech.

V případě srovnání českých řádových a obecných řádových dějin se projevuje místy specifická česká prostředí, a to jak v rámci provincie Alemanie, jehož součástí české převorství bylo, tak i ve vztahu k českým dějinám, což je v kapitole o řádové historii vyjádřeno.

ŘÁDOVÁ TERMINOLOGIE

Jelikož se v práci objevuje na mnoha místech řádová terminologie, je zde vhodné ji objasnit. V počátcích působení řádu na našem území (12.–13. století) se používá titul nejvyššího řádového představeného v latinské podobě – *preceptor*.¹ Tento pojem v průběhu 14. století a zejména v století 15. a 16. nahrazuje označení „nejvyšší mistr převorství“ nebo „generální převor“, který je teprve v 17. století nahrazen titulem „velkopřevor“ a převorství pak „velkopřevorstvím“. Všechny tyto tituly označovaly jedno – osobu, která stála v čele převorství. Na Moravě a Dánsku se dokonce objevovaly pojmy „magister“, „praeceptor“, „prior“ nebo „mag-nus prior“.³ Tento nejvyšší představitel řádu na daném území byl povinen vybírat z komend tzv. *responsiones*, čili response, což byla pětina výnosu komendy.⁴ Byly to poplatky odváděné na Rhodos, později na Maltu, které sloužily tamnímu řádovému bratrstvu na obranu ostrova proti Turkům.⁵ Dalším poplatkem, který finančně zabezpečoval johanity na ostrovech, byly *impositiones*, které jednotlivé převoráty odváděly na Rhodos, později na Maltu – poté, kdy byla na tomto ostrově vyhlášena generální kapitula. Jednalo se o mimořádné poplatky (stanovené v případě, pokud ostrovní bratrstvo potřebovalo větší finanční příjmy). Vesměs to souviselo se zvýšenou nutností obrany, jako tomu bylo např. v roce 1501, kdy velmistr Pierre d'Aubusson a generální kapitula nařídili, aby všichni johanité přispívali po tři léta polovicí svých ročních příjmů na vyzbrojení lodí proti Turkům.⁶ O finance se na Rhodu staral pokladník (*conservator*), kterým se mohl stát jak rytíř, tak např. kněz nebo neurozený bratr laik.

V letech 1250–1330 však české převorství nebylo samostatnou jednotkou, nýbrž bylo součástí německého velkopřevorství, přesněji řečeno provincie Alemanie.⁷ V rámci působení řádu u nás převorství zahrnovalo

do 14. století území Čech, Moravy, Slezska, Polska, Rakouska, Štýrska, Korutan a Kraňska. Jemu byli podřízeni komtuři (lat. *commendator*), kteří stáli v čele jednotlivých řádových domů – komend. Kněžskou část komendy spravoval převor (*prior*). Komendy vznikaly již ve Svaté zemi, a to pod vlivem templářů, kteří měli tento systém utvořen dříve než johanité. Později však templáři své organizační jednotky přejmenovali na *bailivie*.⁸ V Evropě se komendy objevovaly spíše v souvislosti s darováním pozemků řádu osobami z řad sympatizantů a často také účastníků křížových výprav. Proto se nelze divit, že první zemí, kde vznikaly, byla Francie. Již francouzský archeolog Melchior de Vogüé poznamenal, že co účastník křížových výprav, to Francouz.⁹ Již během druhé křížové výpravy se v střední a východní Evropě vyskytovalo 20 komend.¹⁰ Kolem komend se ještě ve 13. století objevují bratrstva sympatizantů s řádem. Např. v Anglii měla ještě ve 14. století každá komenda své bratrstvo.¹¹ Tato bratrstva sestávala z donátů (laických členů řádu, kteří nebyli přímo členy komendy a žili zcela světským životem), která byla s komendou spojena volnějším svazkem. Příslušník takového bratrstva se, mimo jiné, zavazoval zvýhodnit v testamentu řád, respektive mu odkázat část svého majetku apod.¹²

Zvláštností komend v Čechách a v Německu bylo zakládání nadací pro sympatizanty s tímto řádem, kteří tak mohli odkazovat dané komendě své jmění.¹³ Menší správní jednotkou byl farní dům, který spadal pod komendu.¹⁴ Např. komenda ve Strakonících vlastnila hned několik farních domů, v Radomyšli, Pičíně atd. Průměrný věk bratrstva komend v Čechách ve 14. století byl 40–80 let, z čehož vyplývá skutečnost, že důležitost spočívala na nerytířské složce komendy, která měla na starosti hospodářské i kulturní záležitosti.¹⁵ Vyšší věk rytířské složky komend se však projevoval také v zahraničí. Komendy se tak stávaly „špitály šlechty“.¹⁶ V českých, ale také německých a francouzských komendách tvořili většinu bratrstva kněží.¹⁷ Do českého převorství náležely ve 14. století tyto komendy: Praha, Strakonice s filiálními komendami v Pičíně a Horažďovicích, Mladá Boleslav, Manětín, Ploskovice, Kadaň, Staré Brno s filiálními komendami v Přibicích, Orlovice, Horní Kounice, Kromčíž, Opava, Zlotoryje, Malá Olešnice, Hrobníky, Vratislav, Losiov, Hlubčice, Střehom, Břeh, Kozlí, Týnec, Dzierzoniów, Žitava, Hirschfeld, Kladsko, Vídeň, Unterlaa, Mailberg s filiálními komendami v Pulstu, Ebenfurtu, Fürstenfeld a Harras. Většina z výše jmenovaných komend (zejména Mailberg, Žitava a Mladá Boleslav) vznikala na významných zemských trasách. To patrně kore-

spondovalo s původním posláním řádu, ochraňovat poutníky ke hrobu Ježíše Krista. Avšak v Evropě již koncem 13. století tato ochrana stezek postrádá smysl, neboť tuto funkci přebírá panovník.¹⁸

V čele celého řádu v dobách konstituování řádu ve Svaté zemi stál špitální mistr, později (v dobách přesídlení řádu na Rhodos) označovaný jako velmistr (*magistr hospitalis*), který byl volen na doživotí generální kapitulou. Zatímco po celý středověk a novověk nebyla tato funkce věkově omezena, dnes je podmínkou zvolení profesního rytíře za velmistra dosažení věku 50 let.¹⁹ Generální kapitula měla 16 členů volených bratrstvem. Byla poradním sborem velmistra a kontrolním orgánem řádu. Řešila přestupky členů řádu jak na Rhodu, tak v evropských komendách, měnila statuta, když to vyžadovala situace. Zasedání generální kapituly na Rhodu trvalo 15 dní.²⁰

V souvislosti s působením řádu mimo Svatou zemi, zejména během 14. století, se objevují nové potřeby organizace řádu, který se v této době již rozšířil o příslušníky různých národností. Vznikly tak tedy „jazyky“ (provensálský, auvergnský, francouzský, italský, aragonský, německý a anglický a v roce 1492 vzniká odtržením od aragonského jazyka osmý jazyk – kastilský), do nichž se jednotlivé národy členily, aniž by však byly respektovány hranice.²¹ Např. Čechy patřily do jazyka německého.²² Tyto jazyky byly důležité co do četnosti svých členů při hlasováních na generálních kapitulách.²³ Jazyky byly oficiálně stanoveny od roku 1301.²⁴

Mnozí z členů těchto jazyků zastávali důležité funkce v řádu na Rhodu: špitálník byl vesměs příslušník jazyka francouzského a měl na starosti původní řádový úkol – provoz špitálů, velkokomtur se zase staral o finančnictví řádu, velkokonzervátor se staral o oděvy řádových bratří a pocházel z jazyka aragonského, maršálek zase měl na starosti vojensky organizovat oddíly a pocházel z auvergnského jazyka, turkopolír byl angličan a měl na starost oddíly turkopolů, tedy lehké jízdy, velkobailli byl z německého jazyka měl na starosti obecně vojenské záležitosti, kancléř byl kastilský člen řádu a měl na starosti řádovou administrativu.²⁵

Jak vyplývá z definic jednotlivých řádových funkcí na Rhodu, převažují vojenské funkce, což vycházelo z nutnosti permanentní obranné války řádu. Se ztrátou Malty se řádové funkce v ranném novověku mění z dosud vojenského obsahu na obsah špitální, jako tomu bylo v počátcích existence řádu.

Pro ujasnění pojmů vztahujících se k kapitole o Janovi jako vladaři rožmberského domu lze využít terminologie, kterou objasnil R. Šimůnek ve své obsáhlé monografii o správě rožmberského dominia.²⁶ Zejména jde o pojem „*panství*“, které pro 16. století lze chápat jako správní centrum ve městě či na hradě (správním centrem s hradem je např. panství helfenburské nebo zvíkovské).²⁷ J. Záloha ztotožňuje panství se statkem, který mohl tvořit větší či menší počet vesnic, dvorů, mlýnů atd.²⁸

Další pojem, který se v poslední kapitole vyskytuje, je „vladař rožmberského domu“. Původně byl vladařem na rožmberském dominiu označován správce či hejtman.²⁹ Ve významu správce rožmberského dominia a nejstaršího z rodu Rožmberků se pojem objevuje až u Oldřicha II., který jej dokonce „kodifikoval“ v podobě falza z roku 1360. Nicméně v této formě se termín objevuje nejen v dalších pramenech rožmberské provenience, ale také v okruhu historiků. V tomto smyslu je také použit v této práci.

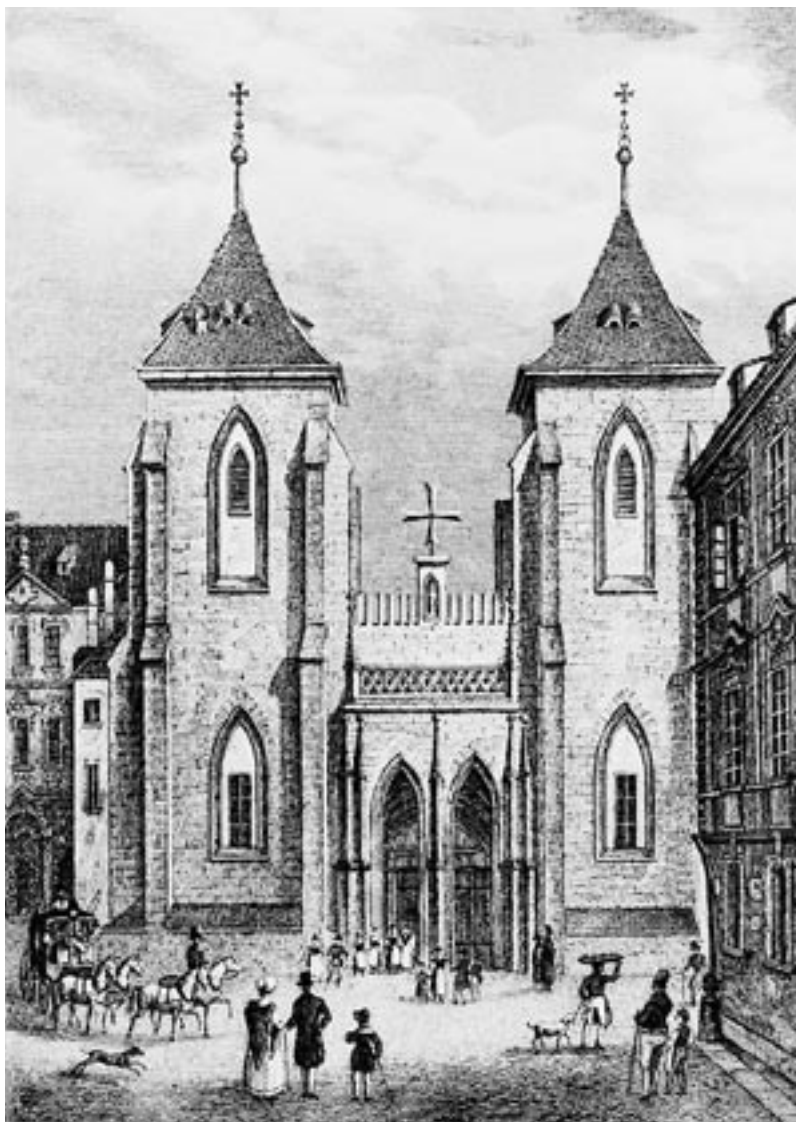
JOHANITSKÝ ŘÁD NA POZADÍ EVROPSKÝCH A ČESKÝCH DĚJIN

Jan III. z Rožmberka jako nejvyšší představitel rytířského řádu johanitů byl jen dalším z mnoha příslušníků šlechtické nobility, kteří zastávali v českých zemích tuto hodnost. Jako člen rožmberského rodu byl však již v pořadí druhým, kdo tento post v českých zemích získal.

Proč byl tento rytířský řád organizací, do něhož vstupovalo tolik příslušníků předních českých rodů? Proč i ústřední postava této práce, Jan III., nastoupil „kariéru“ člena řádu, jenž zakotvil v našich zemích v souvislosti s křížovými výpravami a jehož organizaci propagovali na našem území ti, kteří se těchto výprav z řad české šlechty, včetně panovníka, zúčastnili?

V úvodu této práce je tedy vhodné nastínit stručně historii tohoto řádu, jenž byl spjat také s našimi dějinami. Často bývá uváděno jako počátek řádu konkrétní datum. Tento fakt však nemůžeme verifikovat, pokud víme, že řád se formoval postupně, a to prakticky ještě před započatím křížových výprav, ke kterým je vznik řádu často vztahován. Poskytování péče a ubytování poutníkům do Svaté země se vázalo s dobou, kdy ještě Arabové tolerovali křesťanské poutníky ke svatému hrobu. Johanitský řád vznikl postupně jako seskupení rytířů a laiků ve Svaté zemi, kteří si jako své poslání vytyčili právě takovouto péči. Špitály zakládali také měšťané, respektive měšťanská bratrstva, která se však dostávala v této oblasti do konfliktu s církví.³⁰ Jako orientační datum konstituování johanitského řádu lze vymezit rok 1080, kdy se za branami Jeruzaléma objevil špitál, zasvěcený pozdějšímu patronu johanitů – Janu Křtiteli (dříve sv. Jana Almužníka). Jako svého patrona jej převzali od amalfských kupců, kteří zakládali jako jedni z prvních ve Svaté zemi špitály.³¹ Johanité však měli v Jeruzalémě nejen mužský špitál, ale jak uvádí německý mnich Jan z Würzburku v roce 1165, existoval

Praha, kostel P. Marie pod řetězem na Malé Straně na rytině z 19. století. Kostel a přilehlý areál byly do husitských bouří hlavním centrem řádu v Českých zemích.

zde také špitál ženský, v němž sloužily johanitky. Zde se nacházela také porodnice, která pečovala i o chudé rodičky.³²

Prvotní laické seskupení rytířů postupně nabývalo více charakteru církevního řádu a patrně vlivem tohoto směřování je vzal papež Paschal II. roku 1113 pod svou ochranu.³³ Tento vývoj vyvrcholil vydáním buly papeže Anastazia IV. *Christiane fidei religio* v roce 1154. Přesto lze říci, že charakter řádu se formoval i po této bule. Řád se začínal objevovat v darovacích listinách pod různými názvy, které vesměs charakterizovaly jejich prvotní poslání – péči o poutníky.³⁴ Do evropského povědomí se johanité dostávají během druhé křížové výpravy v roce 1147.³⁵ Těto výpravy se účastnili přední rytíři Evropy, kteří se po návratu ze Svaté země stávají propagátory tohoto řádu ve svých zemích. Tak již za sto let poté vidíme ve Francii, Německu, Štýrsku, Rakousku, Korutanech, Uhrách a v neposlední řadě i v Čechách kolem 20 domů, včetně konventů.³⁶ První donace pro johanity ve střední Evropě spojuje Borchardt s účastí polského panovníka Boleslava IV. Kadeřavého (1146–1173) a českého Vladislava II. (1140–1173) na II. křížové výpravě (1147–1149).³⁷

Kolem příchodu řádu do našich zemí však vládou dosud nejasnosti. Nevíme přesně, kdo řád do našich zemí pozval a v jaké souvislosti. Všeobecně se v historiografii traduje, že řád přišel na naše území na pozvání Vladislava II. roku 1169. Kromě příchodu je otázkou, zda byl tehdy již řád militantní či dosud plnil zejména špitální funkci.³⁸ O jejich špitální úloze v této době na našem území prameny mlčí, stejně tak, jako o prvních špitálech, kde by měli působit.³⁹ Zatímco starší česká historiografie spojovala první sídlo johanitů u nás s kostelem Sv. Jana Křtitele Na Bojišti v Praze, novější výzkumy dokazují, že jejich původním centrem byl kostel Panny Marie u paty mostu v Praze.⁴⁰ Jak listina Vladislava I. vypovídá, bylo zde již od počátku počítáno se stavbou nejen kostela, ale i špitálu.⁴¹ Toto prvotní sídlo se začínalo rychle rozvíjet – již kolem roku 1253 byl kostel součástí opevněné komendy, kde se spolu s ním a špitálem nacházela škola, dům komendátora, pivovar, hospodářský dvůr a zahrada.⁴² Na tuto první komendu navazovaly záhy další: Manětín, Strakonice, Český Dub, Ploskovice a komendy na Moravě Brno, Ivanovice, Kroměříž.⁴³ Vznikají také komendy mimo dnešní území Čech a Moravy: nejstaršími a nejvýznamnějšími jsou komendy v Mailbergu, Vídni, Unterlaa, Fürstenfeldu a Ebenfurtu. Slezské komendy v Týnci, Łosiówie, Malé Olešnici, Vratislavi, Svídnici,

Praha, torzo kostela Panny Marie pod řetězem, dnešní nádvoří je bývalá lod. Byl založen již v druhé polovině 12. století a až do husitských válek byl centrem řádu johanitů v Čechách.

Břehu, Hlubčicích, Lwówku, Střegomi a Złotoryji vznikaly také poměrně záhy po českých komendách.⁴⁴

Někteří z prvních řádových bratří byli na naše území povoláni přímo z Jeruzaléma, jako např. preceptor Martin.⁴⁵ Co je však jisté, je to, že do Čech se dostává tento řád přibližně 20 let poté, kdy se objevuje v západní Evropě.⁴⁶ Tehdy již řád svou špitální funkci tolik nezdůrazňuje, ale spíše se aktivizuje v obraně evropských území před Tatary, Mongoly, bogomilskými Bulhary apod. Postupně se však johanité dostávají do vleku evropské politiky. Přední členové řádu se stávají součástí panovnických dvorů a plní zde role pokladníků, rádců či diplomatů. Např. Berengar von Laufen byl v roce 1275 vyslancem římského krále Rudolfa I. Habsburského, další velkopreceptor, Gottfried z Kliengenfels, v roce 1295 plnil rovněž funkci vyslance římského krále Adolfa Nasavského, Hermann z Hohenlohe byl ve službách Václava II. v roce 1297, Bertold z Hennenberka je doložen u dvora Jana Lucemburského v roce 1313, Albrecht ze Schwarzburku byl ve službách Ludvíka Bavorského v roce 1323 a 1325.⁴⁷

Jak je patrné, v roli převora johanitského řádu pro Německo, Čechy, Moravu, Polsko a Rakousko vystupovali až do 14. století velmi často představitelé německé šlechty (Jindřich z Boxbergu, Jindřich z Fürstenbergu (z nichž se mnozí zúčastnili křížových výprav)).⁴⁸ Četní panovníci využívali jejich říšské příslušnosti a tím i vazeb k prosazování svých politických ambicí v říši, což byl patrně i případ Přemysla Otakara II. Ovšem s pádem panovníka mnohdy odešli do ústraní i jejich rádcí. Stalo se také, že dřívější rádcé se po politickém pádu stal z nejvyššího představeného řádu řádovým členem.⁴⁹ Panovníkem byl ovlivňován zejména post velkopreceptora řádu. Jak pro řád, tak pro panovníka přinášely tyto vazby užitek. Řád si od spolupráce s panovníkem sliboval majetkové zisky (v českém prostředí získávali johanité majetky až do poloviny 13. století výhradně z panovníkových rukou) a naopak panovník využíval velkopreceptory v diplomatických službách. Jako příklad této spolupráce lze uvést např. Rudolfa I. Habsburského, který preferoval řádového hodnostáře Berengara von Laufen, a Václava II., jenž měl v oblibě dva řádové představené – Hermana z Hohenlohe a Bedřicha z Kindhausenu.⁵⁰

Během štaufovsko-gibellínské války došlo kolem roku 1240 k vytvoření úřadu velkopreceptora pro střední Evropu.⁵¹ Po vymření Přemyslovců a s nástupem Lucemburků na český trůn se objevily snahy českých johanitů

Rhodos, palác velmistřů řádu johanitů, postavený ve 14. století.

Državy johanitů ve východním středomoří (hranice Osmanské říše před rokem 1520).

prosazovat do svého čela představitele české šlechty. V této době se již řád plně infiltroval do českého prostředí a jeho mecenáši již nemuseli být jen panovníci, nýbrž i příslušníci české šlechty. Kolem roku 1225 se johanité usídlují také v jihočeském regionu, kde byli jejich velkými mecenáši Bavorové ze Strakonice.⁵²

Nejen řád ovlivňoval politiku, ale i politika ovlivňovala řád. Příkladem bylo papežské schizma (1378–1417). Italský jazyk a české převorství uznaly papeže Urbana VI. a vzdorovelmistra Riccarda Caraccioliu.⁵³ Velmistr Juan Fernandez Heredia s ostatními jazyky uznal papeže Klimenta VII., který sídlil v Avignonu.⁵⁴ Otázka dvou velmistřů byla řešena také na kostnickém koncilu v roce 1415. Další koncil, basilejský, však kvůli otázce unie mezi Řeky a Latinci dohnal řád opět k schizmatu a ke všemu v řádu rostla vlna nacionalismu v jednotlivých jazycích, což

vedlo v roce 1459 ke vzniku dvou nových jazyků: kastilského a portugalského.⁵⁵

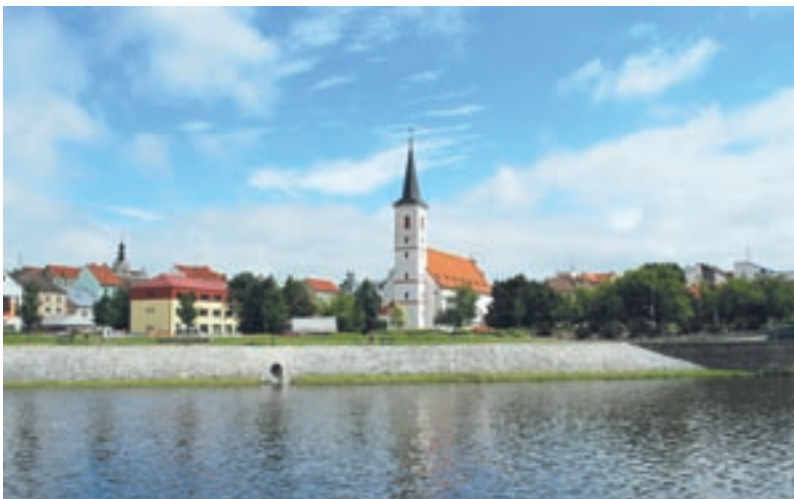
Situace v českém převorství byla odlišná od ostatních převorství a jazyků. Zde totiž řád vždy kopíroval politiku českého panovníka, takže české převorství se stalo stoupencem vzdorovelmistra, protože se Václav IV. přiklonil na stranu prourbanovskou. Český převor – Ziemovit Těšínský – přestal platit responze na Rhodos, stejně jako italský jazyk, který byl s českým převorstvím na stejné straně.⁵⁶ Situace v českých zemích se však začíná komplikovat více než schizmatem nespokojeností se slabou vládou Václava IV. V době, kdy se český panovník začal obklopot svými oblíbenci z řad nižší šlechty, se projevuje tato preference i ve vedení českého převorství. Do čela se dostává Václavův oblíbenec Markolt z Vrutice. Nebylo to však naposled, kdy se panovník snažil zasáhnout do vedení českého převorství. Později se obětí panovnické

Rožmberk nad Vltavou, kostel sv. Mikuláše, pozdně goticky přestavěn na přelomu 15. a 16. století.

Hrad Rožmberk nad Vltavou, do počátku 14. století hlavní sídlo Rožmberků, pohled od západu.

Strakonice, město na levém břehu řeky Otavy a kostelem sv. Markéty. Stav po regulaci řeky v druhé polovině 20. století. Pohled od jihozápadu.

Strakonice, levý břeh řeky Otavy s kostelem sv. Markéty na počátku 20. století, před regulací řeky, zasypáním náhonu a demolicí původní zástavby. Tehdy stál kostel s okolní zástavbou na říčním ostrově.

Kostel sv. Jiljí s přilehlým klášteřem augustiniánů v Třeboni založili Janovi předci v 60. letech 14. století. Jeden ze zakladatelů, Jan I. z Rožmberka († 1389), je zde pohřben.

Severozápadní nároží vnitřního nádvoří zámku v Třeboni, kde probíhaly stavební úpravy za vlády Janova otce Voka II. a mladšího bratra Jindřicha VII. Razantní renesanční dostavba a úprava zámku v druhé polovině 16. století tyto stavební zásahy překryla nebo zničila.